

VU Research Portal

Een mystiek volkje: honderd jaar SGP

de Jager, J.J.

published in

Transparant

2018

document version

Publisher's PDF, also known as Version of record

[Link to publication in VU Research Portal](#)

citation for published version (APA)

de Jager, J. J. (2018). Een mystiek volkje: honderd jaar SGP. *Transparant*, 29(1), 22-25.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal ?

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

E-mail address:

vuresearchportal.ub@vu.nl

Een mystiek volkje: honderd jaar SGP

RUBRIEK | KROONJAREN

Geschiedenis zou je kunnen zien als een gedenkbalk waarin we belangrijke gebeurtenissen vastleggen, zo betoogde dr. Ewald Mackay in 2013. Zo'n balk maakt het mogelijk om terug te kijken en om centrale jaren uit het verleden te herdenken. In elk nummer van *Transparent* zetten we een kroonjaar in de spotlights. Vanuit verschillende invalshoeken wordt belicht wat het belang van dit kroonjaar is geweest. Daarnaast wordt een koppeling gemaakt naar de relevantie voor de samenleving anno 2018. In dit nummer staat honderd jaar Staatkundig Gereformeerde Partij centraal.

Op 24 april 1918 werd in het kerkgebouw van de gereformeerde gemeente in de Segeerstraat in Middelburg de Staatkundig Gereformeerde Partij (SGP) opgericht. Dominee Gerrit Hendrik Kersten (1882-1948) had met groot organisatorisch vermogen op verschillende plaatsen in Zeeland kiesverenigingen in het leven geroepen. De oprichting van een landelijke partij was een volgende stap in de politieke mobilisatie van de bevindelijk-gereformeerden. Op de eerste vergadering sprak Kersten over het beeld dat bestond van zijn achterban in de ogen van buitenstaanders: "Wij zijn een wonderlijk volkje: 'achterlijk, conservatief, domperig, zwaarmoedig, mystiek' en ik weet al niet wat, in de oogen van de buitenstaanders."¹ Op kerkelijk terrein was het 'SGP-volkje' buitenstaander; nu moest het ook op politiek gebied de moed hebben om een eigen weg te kiezen.

Koos-jan de Jager

De typering van de staatkundig-gereformeerden als een mystiek volkje dat gemobiliseerd is door Kersten, was een krachtig beeld dat veelvuldig terugkeerde. Tijdens het interbellum beschreven kranten SGP'ers als piëtistisch, lijdelijk en star conservatief.

Deze "opperchristenen" hadden hun aanhang in bepaalde gebieden, zoals Zeeland en de streek rond Barneveld en Ede. Kersten – door de socialistische getypeerd als "anti-pokkendominee" wegens zijn bezwaren tegen vaccinaties, of als "Iersekschen apostel" – wordt beschreven als de aanjager van het politieke protest. Hij gaf het "oude geuzenvolk" een stem. Kersten zelf beklemtoonde voortdurend dat de achterban van de SGP bestond

uit eenvoudige mensen. Zo betoogde hij tijdens de begrotingsdebatten in 1929, het jaar waarin de SGP een verkiezingswinst boekte: "Langzaam, maar gestaag wortelt de geplante partij in de volksovertuiging in. Te meer is dit opmerkelijk, omdat de Staatkundig Gereformeerde Partij niet bogen kan op een groot getal officieren, noch op vele kapitaalkrachten. Zij vindt haar aanhangers vooral niet onder de hoogste klassen des volks in de eerste plaats. (...) Een paar eenvoudige dominees, bijgestaan door een enkele, die zich in den publieken kamp wagen durfde, hebben het volk opgeroepen en dit heeft in steeds grootere getale aan de roepstem gehoor geven."²

Het antirevolutionaire Kamerlid dr.

Hugo Visscher (1884-1947) vond dat Kersten politiek zelfbehagen aan de dag legde met zijn klemtoon op hoe gering en arm de SGP eigenlijk was, "en hoe zij toch maar schitterend slaagde in het verwerven van een derden zetel, veroverd op de antirevolutionairen". Deze ijdelheid stond in schril contrast met wat Kersten feitelijk bereikte. Kersten was overal tegen en steunde hierdoor geen enkel noodzakelijk politiek beleid. Erger nog, volgens Visscher bedreef Kersten een wreed politiek spel met de zogenaamde nood van het gereformeerde volk. In plaats van het zoeken naar eenheid zaaide Kersten tweedracht onder de protestanten in Nederland. "Wat is tragischer dan de innerlijke verscheuring van wat

PERSONALIA

Koos-jan de Jager (1995) studeert geschiedenis (research master) aan de Vrije Universiteit in Amsterdam, waar hij zich richt op moderne religieuze geschiedenis. Naast zijn studie is hij werkzaam als student-assistent in het project Volkspetitionnement 1878. Hij is redacteur van *Transparent*.

naar wezen en beginsel één moet en kan zijn. (...) Wie zegt eenheid te willen, zoals de afgevaardigde [Kersten, Kjde] die bepleitte, doet ons denken aan een bidden om eenheid en een danken, dat zij niet komt."³

Van clubje binnenvetters tot constructieve partij

Tot diep in de twintigste eeuw bleef de SGP en haar achterban bekendstaan als een opmerkelijke groep. Jan Joost Lindner (1943) beschreef de SGP als politiek commentator van de *Volkskrant* in 1972 bijvoorbeeld als "een vreemd clubje binnenvetters, dat zich eensgezind keert tegen de steeds bozer wordende wereld". Staatkundig-gereformeerden waren pure

theocraten, bij hen hoorde "de heksen-jacht van Salem en de Dordtse synode van 1618". Onverdraagzaamheid was volgens Lindner een grondtrek van de SGP. "Het partijtje, hoewel niet duidelijk fascistisch, zou gevaarlijk zijn als het niet zo verregaand apolitiek en wereldvreemd, dus ineffectief was. De algemene verknettering die SGP-optredens oproepen, zit 'm vermoedelijk daarin, dat men lieden met zulke griezelige ideeën graag in zo'n uitgesproken verliespositie ziet."⁴ De toenmalige SGP-leider ds. H.G. Abma (1917-1992) werd door Lindner als een weinig boeiende persoon beschreven. Hij sprak uiterst traag en brommerig en was, met een verwijzing naar Godfried Bomans' boekje *De man met de witte das*,⁵ een in het zwart gestoken citatenroeper met neurotische trekken.

Het door Lindner getekende beeld was voor staatsrechtgeleerde prof. mr. dr. A.H.M. Dölle (1947-2012) reden om het gedachtegoed van de SGP nader te beschrijven in het *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen* van 1981.⁶ De SGP was wellicht voor velen ietwat mysterieus, maar niet in alle opzichten een geïsoleerd fenomeen. Er zijn immers historische connecties tussen de SGP en de brede reformatorisch-

politieke stroming binnen het CDA. Daarnaast verlegde de partij zelf ook haar koers, bijvoorbeeld met de houding ten opzichte van de democratie en het vrouwenkiesrecht. Tegelijkertijd signaleerde Dölle rond deze koerswijzigingen echter een interne strijd tussen de 'modernisten'

Volgens Visscher bedreef Kersten een wreed politiek spel met de zogenaamde nood van het gereformeerde volk.

en de 'zwaren', gerepresenteerd door Abma en de Landelijke Stichting tot handhaving van de Staatkundig Gereformeerde beginselen.

De ontwikkelingen binnen de partij en haar achterban roepen in de meer recente geschiedschrijving een ander beeld op. Zo beschreef historicus en publicist Ewout

SGP-kamerleden Zandt, Kersten en Van Dis op het Binnenhof in Den Haag Beeld RD

Klei (1981) in 2014 dat Kersten niet serieus genomen werd door de meeste politici in de Tweede Kamer. De SGP-stemmers vonden dit prima, politiek interesseerde hen volgens Klei toch weinig. Politiek bedrijven was voor hen getuigen vanaf de zijlijn. Pas onder de paarse kabinetten togen de SGP'ers hun preekstoelen af en beklommen zij de barricaden om te knokken voor politieke successen.⁷ Onder het leiderschap van Kees van der Staaij (1968) werden de antipaapse veren definitief afgeschud en kreeg de partij zelfs mogelijkheden om mee te regeren, al was het dan nog vanaf de achterbank.⁸ Zo emancipeerde de SGP van een partij van de preekstoel tot een frisse, constructieve politieke partij. Historicus Fred van Lieburg (1967) betoogde in 2014 dat de emancipatie van de staatkundig-gereformeerden daarmee past in een

Nieuw historisch onderzoek kan ons behoeden voor simpele voorstellingen van veranderingen in het verleden van de honderdjarige partij.

Dominee Abma in de Tweede Kamer, 1981. Beeld ANP

breder verandering van de mentaliteit van bevestigd-gereformeerden, binnen welke gemeenschap zich een 'refolutie' voltrok.⁹

Staatkundig offensief

Historici hebben in hun onderzoek te maken met beelden van het verleden en dragen hieraan zelf actief bij. Het honderdjarige jubileum van de SGP vormt dan ook een prachtige gelegenheid voor historici om de bestaande beelden van het verleden van deze partij te bevragen op hun juistheid. Dit vergt een bredere temporele blik dan een eeuw, omdat allerlei ontwikkelingen in de late negentiende eeuw al van groot belang waren voor de latere oprichting van de SGP. Een eerste beeld dat aangepast moet worden, is het idee dat de invloed van de SGP voor 1948 beperkt bleef tot de Nacht van Kersten (1925), toen de SGP-leider met steun van liberalen en socialisten het eerste kabinet-Colijn pootje haakte over het gezantschap bij de paus. Het beeld dat historicus John Exalto (1977) schetst van Kersten in het kader van de scholen van de Gereformeerde Gemeenten laat zien dat laatstgenoemde heel goed wist hoe hij zaken voor elkaar kon krijgen in Den Haag.¹⁰ Kersten kreeg in 1935 met een beroepschrift op de Raad van State voor elkaar dat de scholen van de "Kersteniaanse richting" apart erkend werden en daardoor in aanmerking kwamen voor staatssubsidie. Kersten en zijn achterban gingen, aldus Exalto, in de jaren 1920 en 1930 heel duidelijk in het offensief.

Dit staatkundig offensief, dat een geheel nieuw licht werpt op de geschiedenis van de SGP, is ook te vinden bij een ander belangrijk thema: de verplichte sociale verzekeringen. Na een succesvolle protestactie in 1919, waarbij de bevestigd-gereformeerden door middel van petitie, persoonlijke brieven en bezoeken

aan de minister én burgerlijk protest bezwaar maakten tegen de invoering van de Invaliditeitswet, werden gewetensbezwaren regelmatig richting de regering uitgesproken. Kersten regelde bijvoorbeeld vrijstellingen van verzekeringen voor werknemers van de Vereniging voor Wijkverpleging te Yerseke, de Schoolvereniging in Rotterdam en de Gereformeerde Gemeente van Utrecht. Dit deed hij door zich bij de minister te melden met een probleem inzake de verplichte verzekering voor werknemers en door zich te beroepen op eerdere vrijstellingen. De minister deelde dan na enige tijd aan Kersten mee dat aan zijn verzoek was voldaan. Deze acties vormen aanleiding voor het heroverwegen van bestaande beelden van de geschiedenis van de SGP. Een boeiende ingang tot deze geschiedenis zijn de protestacties, de petitiebewegingen

De SGP was wellicht voor velen ietwat mysterieus, maar niet in alle opzichten een geïsoleerd fenomeen.

van de bevestigd-gereformeerden en de daarmee gepaard gaande politieke debatten. Wellicht had Kersten in 1929 bij de begrotingsdebatten gelijk: het optreden van de SGP en de mysterieuze bevestigd-gereformeerden was niet zonder betekenis. Dit optreden is sterk veranderd, maar nieuw historisch onderzoek kan ons behoeden voor simpele voorstellingen van de veranderingen in het verleden van deze honderdjarige partij.

Noten

- ¹ Notulen oprichtingsvergadering SGP 24 april 1918. Geciteerd uit J. Mulder (red.), *Van Goeder-tierenheid en Trouw. 75 jaar Staatkundig Gereformeerde Partij* ('s-Gravenhage 1993), pp. 19-20. Zie ook W. Fieret, *De Staatkundig Gereformeerde Partij 1918-1948. Een bibelocratisch ideaal* (Houten 1990).
- ² *Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1929-1930*, vergadering 7 november 1929, 301.
- ³ *Handelingen van de Tweede Kamer der Staten-Generaal 1929-1930*, vergadering 13 november 1929, 394.
- ⁴ Jan Joost Lindner, 'Pakje SGP-beginselen blijft stijf gesloten', *De Volkskrant*, 29 februari 1972.
- ⁵ Godfried Bomans, *De man met de witte das. Spelen in de zandbak van de Nederlandse politiek* (Amsterdam 1971), pp. 93-97.
- ⁶ A.H.M. Dölle, *De Staatkundig Gereformeerde*

- ⁷ Partij 'in: R.A. Koole (red.), *Jaarboek Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen 1981* (Groningen 1982), pp. 158-187.
- ⁸ Ewout Klei, 'De emancipatie van de SGP' in: Ewout Klei en Remco van Mulligen, *Van God Los. Het einde van de christelijke politiek?* (Amsterdam 2014), p. 92.
- ⁹ Ady de Jong, *Meesturen vanaf de achterbank. De SGP als Stille Gedoog Partner, 2010-2012* (Apeldoorn 2012).
- ¹⁰ Fred van Lieburg, 'Een stille refolutie. Mentaliteitsverandering bij de staatkundig gereformeerden in Nederland', *Religie & Samenleving* 9:1 (2014), pp. 21-38.
- ¹¹ John Exalto, *Van wie is het kind? Twee eeuwen onderwijsvrijheid in Nederland* (Amsterdam 2017); John Exalto, *Wordt een heer! Kweekschool De Driestar en de emancipatie van de bevestigd-gereformeerden* (Heerenveen 2012).

Meer weten?

Vooruitblik herdenking honderd jaar SGP

Het honderdjarige jubileum van de SGP zal niet ongemerkt voorbijgaan. *Transparant* maakte een selectie. Meer info? Zie 100jaar.sgp.nl en wi.sgp.nl.

- De SGP-jongeren presenteren ter gelegenheid van het jubileum een jeugdboek over de partijgeschiedenis op hun jongerendag (10 maart 2018).
- Symposium en presentatie bundel 100 jaar SGP (onder redactie van Gerrit Voerman en Hans Vollaard) door het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen (18 april 2018).
- Op 21 april 2018 zullen op het partijcongres van de SGP een jubileumvideo en -boek worden gepresenteerd.
- Op 2 november 2018 organiseert het Dutch Bible Belt Network een netwerkdag over de SGP in relatie tot het populisme.

advertentie

Zicht

voor visie en verdieping

- Christelijke kijk op politiek en samenleving
- Uitleg bij actuele ontwikkelingen
- Inzicht in politieke praktijk

Maak nu kennis!
Het eerste jaar betaalt u geen € 21,50 maar:
€ 15,00 (4 nummers)
Surf naar: wi.sgp.nl/tidworden of bel: 010 7200 785

Guido de Brès-Stichting
Wetenschappelijk Instituut SGP

www.wi.sgp.nl